

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3379>

Number: 44 , p. 91-106, Spring II 2016

Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date

26.02.2016

31.03.2016

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİN KRİZLERİ VE AKSİYOLOJİK SESSİZLİĞİ

THE CRISIS AND THE AXIOLOGICAL SILENCE OF THE INTERNATIONAL RELATIONS DISCIPLINE

Yrd. Doç. Dr. Erdem ÖZLÜK

Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

Öz

Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplinin inşasının üzerinden neredeyse bir asır geçmiş olmasına rağmen bugün disiplinindeki en güncel tartışmalardan biri, Uİ'nin gerçek bir disiplin olup olmadığına ilişkindir. Bu çalışma, disiplinin varlığı ve karakteriyle ilgili yürütülen güncel tartışmaları referans alarak, tartışmaların disiplinde sürekli vurgulanan epistemik, ontolojik ve metodolojik temellerin dışında ihmal edilmiş aksiyolojik temellerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu nedenle disiplinin bugününe ilişkin tartışmalar, onu inşa eden aksiyolojik temellere ilişkin motivasyonlardan, gerekçelerden ve ortamdan bağımsız olarak analiz edilmemelidir. Disiplinin ontolojik ve epistemik temellerini şekillendiren "değerler" üzerinden bir okuma yapılsa, disiplinin bugünü ve geleceğine ilişkin pek çok tartışmada yeni yollar, yeni arayışlar bulunabilir. Çalışmada öncelikle disiplinin son dönemde karşı karşıya olduğu ontolojik, epistemik ve metodolojik krizlere referans verilmiş ve disiplinin gerçekten bir krizin içinde olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Daha sonra aksiyolojinin ne anlama geldiği ve disiplin için neden önemli olduğu ele alınmıştır. Son olarak da disiplinin pek çok meselede olduğu gibi aksiyoloji konusunda neden sessiz kaldığı, bu ihmalin gerekçelerinin neler olduğu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Aksiyoloji, Epistemoloji, Ontoloji

Abstract

Even though International Relations discipline (IR) is in its centennial history, one of the current discussion points in the field is whether IR is a real discipline or not. By referencing the current discussions regarding the existence and character of the discipline, this study argues that such discussions arise from the neglected axiological foundations of the discipline rather than mostly referenced the ontological or epistemological foundations of the discipline. Therefore, any discussions concerning character the discipline should not be analyzed without emphasizing the axiological foundations that have formed discipline. This study mainly argues that it is easy to find new ways and new trends by re-reading the values which formed the ontological and epistemological foundations of the discipline. Firstly, this study deals with IR's current the ontological, epistemological and methodological crisis and whether there is a real crisis in IR or not will be also questioned. Secondly, the meaning of the axiology and why axiology is important for the discipline is also dealt with. Finally, why IR has been silent about the axiology is also discussed.

Keywords: International Relations, Axiology, Epistemology, Ontology

Giriş

Felsefe, sosyoloji, antropoloji ve siyaset bilimi alanında pek çok çalışma kaleme almış Ernest Gellner, kendisine sorulan çalışma sahanız (*field*) nedir sorusuna (aynı soruya daha önce maruz kalmış Max Weber'e göndermede bulunarak) "ben bir eşek değilim, saham yok" (i'm not a donkey! i don't have a *field*) diye cevap vermiştir. Bugün Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplinindeki akademik dünyanın karşı karşıya olduğu en temel sorunlardan biri, çalışma sahasının niteliğinden ya da karakterinden ziyade, böyle bir çalışma sahasının gerçekten var olup olmadığına ilişkindir. Caroline Kennedy-Pipe (2007;352), Gellner'in ironik cevabından hareketle, aslında Uluslararası İlişkiler'in gerçekte bir disiplin olmadığını, onun bir disipline benzemekten çok, farklı disiplinlerin bulunduğu ya da kesiştiği bir yer olduğunu ileri sürmektedir. Son dönemde alanın önde gelen iki dergisinde; 2013 yılında *European Journal of International Relations (EJIR)* ve 2015 yılında da *International Relations (IR)* dergisinde sırasıyla önce Uluslararası İlişkiler teorisinin, daha sonra da bizzat Uluslararası İlişkiler'in sona erip ermediği konusunda yoğun tartışmalar yürütülmüştür. Disiplin, tarihsel geçmiş olarak bir asrını doldurmanın arifesindeyken bu tartışmaların yoğunlaşmış olması, disiplin özelinde bir reform arayışından ziyade bizzat disiplinin varlık gerekçesinin sorgulandığının bir göstergesidir.

Bu çalışma, disiplinin varlığı ve karakteriyle ilgili yürütülen bu tartışmaları referans alarak, tartışmaların disiplinin bugünü ya da geleceğine yönelik kaygılardan ziyade disiplinde sürekli vurgulanan epistemik, ontolojik ve metodolojik temellerin dışında ihmal edilmiş aksiyolojik temellerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu nedenle disiplinin bugününe ilişkin tartışmalar onu inşa eden aksiyolojik temellere ilişkin motivasyonlardan, gerekçelerden ve ortamdaki bağımsız olarak analiz edilmelidir.

İnşasından bugüne Uİ disiplininin tarihsel evrimi analiz edilirken yaygın şekilde kullanılan birkaç temel yöntem vardır. Pek çok akademisyen ya kronolojiye uygun şekilde tarihsel bir analiz yapmış ya da disipline patlak vermiş büyük tartışmalar üzerinden bir anlamda tematik olarak epistemik bir analiz tercih etmiş veya ontolojik olarak disipline kırılma yaratmış olayları merkeze alarak analiz yapmıştır. Başka

bir ifadeyle disiplinin ontolojik, epistemolojik temelleri üzerinden hem disiplinin tarihi hem de onun tarihi anlatılabilecek gerçek bir disiplin olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışmada disipline şimdiye dek ihmal edilmiş aksiyoloji üzerinden bir sorgulama yürütülmektedir.

Kısaca bir değerler felsefesi olarak tanımlanan ve insanın ahlaki değerlerini sorgulayan "etik" ve neyin güzel olduğuyla ilgilenen "estetik"ten oluşan aksiyoloji, temelde bireylerin davranışlarına esas teşkil eden değerlerle ilgilenmektedir. Aksiyoloji, "değerlerin kaynağı var mı, değerler içsel mi yoksa bireylerden bağımsız mı, nesnel mi, öznel mi, sabit mi, değişken mi, her dönem toplumlar için mutlak değerler var mı, bu değerler toplumdaki topluma, zamandan zamana değişim göstermekte mi?" gibi sorulara yanıt aramaktadır (Knoflacher ve Öcalır, 2011:52). Eğer disiplinin ontolojik ve epistemik temellerini şekillendiren değerler üzerinden bir okuma yapılırsa, disiplinin bugünü ve geleceğine ilişkin pek çok tartışmada yeni yollar, yeni arayışlar bulunabilir. Çalışmanın temel ereklere bir bu arayışlara katkıda bulunmaya çalışmaktır.

Üç bölümden oluşan çalışmada öncelikle disiplinin son dönemde karşı karşıya olduğu krizlere referans verilmiş ve hem ontolojik ve epistemik hem de metodolojik olarak disiplinin temel sorunları ve "krizleri" üzerinde durulmuştur. Son çeyrek asırdır altı çizilen ve son dönemde de giderek yoğunlaşan bu kriz söyleminin nedenleri tartışılmıştır. 1985 yılında Kalevi J. Holsti (1985:1), disiplinin görünümünü resmetmeye çalıştığı kitabında disiplinin bir düzensizlik ve bölünme içinde olduğunu tespit etmiştir. Holsti'nin bu tespitinden bugüne gelen çeyrek asrı aşan süreçte disiplin pek çok farklı nitelikle eleştiriye maruz kalmıştır. "Düzensizlik, dağınıklık, dar görüşlülük, patoloji, bölünme, karmaşa, başarısız disiplin, sözde bilim, şekillenmemiş çalışma alanı, özgün olmayan, özerk olmayan, bağımsızlığını elde edememiş, teorik çeşitliliğin zayıf kalması, yanlış esaslara dayanan (*fallacious*) epistemik zemin, sınırları belirgin olmayan, kavramsal çerçevesi yerleşmemiş" vb. gibi daha birçok tanımlama disiplinin durumunu tanımlamak için kullanılmıştır. Sadece bu sıfatları ya da betimlemeleri alt alta toplayarak ve onların ne için ve kimler tarafından kullanıldığına bakmaksızın bile disiplinin

bir kriz içinde olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde gerçekten disiplinin bütün bu olumsuz çağrışımlarla anılacak kadar bir krizin içinde olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. İkinci bölümde öz olarak felsefesinin bir parçası olan aksiyolojinin ne anlama geldiği, siyasal değerlerin ne olduğu ve o değerlerin nereden kaynağını aldığına ilişkin tartışmalar ele alınmıştır. Her ne kadar aksiyolojinin etik ve estetikten oluşan iki yüzü olsa da çalışmada daha çok etiğe ilişkin vurgular öne çıkarılmıştır. Üçüncü bölümde de disiplinin pek çok meselede olduğu gibi aksiyoloji konusunda da neden sessiz kaldığı, bu ihmalin gerekçelerinin neler olduğu tartışılmıştır. Sonuç bölümünde de disiplindeki aksiyolojik temelleri açığa çıkarmanın son dönemde teorinin ya da disiplinin sonuna ilişkin yürütülen tartışmalara hangi açıdan ve nasıl katkılar sunabileceği sorgulanmıştır.

Krizdeki Disiplin ya da Disiplinin Krizleri

Disiplindeki Realist bakışın en güçlü temsilcilerinden biri olan Hans J. Morgenthau 1970 yılında, "Uluslararası İlişkiler'in hiçbir zaman gerçek anlamda bir disiplin olmadığını çünkü onu diğerlerinden ayıran epistemik sınırların belli olmadığını" iddia etmiş ve "disiplinin hala şeklini alamadığını, ortak bir epistemik odağının olmadığını ve metodolojinin yerleşmediğini" savunmuştur (Morgenthau, 1970:114). Morgenthau'nun neredeyse yarım asır öncesine ait bu tespitlerinin hala pek çok çevre tarafından paylaşıyor ve onun işaret ettiği sorunların hala güncelliğini koruyor olması oldukça dikkat çekicidir. Peki, kurumsal alt yapının şekillenmesi açısından bugün bir asrını doldurmanın eşiğindeki bir çalışma sahasının hala bu tespitler/eleştirilerle yüzleşmek zorunda olmasının altına yatan ana nedenler nelerdir? Uluslararası İlişkiler ile ilişkili üniversitelerdeki bölümler, üniversite çatısı dışında yürütülen kurumsal faaliyetler, öğrenciler, akademisyenler, kariyer imkânları, çeşitli unvanlar ve uzmanlık alanları, kitap, dergi, projeler ve daha bir sürü şey gerçekte ne anlam ifade etmektedir? Acaba Üİ akademik dünyası yüzyıllık büyük bir yanılsamanın mı içinde? Morgenthau, Holsti ve aşağıda referans verilen diğer pek çok isim bizi bu yüzyıllık uyku halinden uyandırmaya çalışan bir

gayretin mi temsilcileridir?

Son dönemde giderek artan şekilde "Üİ'nin gerçek bir disiplin olmadığı"na ilişkin iddiaların sahipleri temelde üç gerekçeyi ileri sürmektedir (Turton, 2015:245). Bu gerekçelerinden ilki, "alanın temel inceleme konusu üzerinde bir uzlaşmanın sağlanamamış" olmasıdır. Örneğin Yale H. Ferguson ve Richard W. Mansbach (1989:83), Üİ disiplininin diğer disiplinlere oranla daha az ayırt edici kavramlara sahip olduğunu ve disiplinin kavramsal alt yapısı oluşmadığı için, disiplinin hala olgunlaşmadığını belirtmektedir. Onlara göre bu belirsizlikten dolayı konuyla ilgili ve ilgisiz pek çok alandan birileri (din bilimciler, fizikçiler ve hatta ziraatçılar bile) disipline sızmıştır. Ferguson ve Mansbach'ın işaret ettiği sorun, disiplinde büyük oranda kabul görmüş ya da standart hale gelmiş tanımları aramak ihtiyacı şeklinde değerlendirilmemelidir. Nitekim Max Weber'in de belirttiği üzere, siyasal alan ve sosyal ve moral rollerle ilgili standart tanımların olmaması gerekir (Weber, 2004). Ancak en azından disiplindeki iletişimin sağlıklı şekilde sağlanabilmesi ve bu iletişim üzerinden mümkün olacak bilgi birikimi için disiplinin kavramsal cephaneliğinin güçlü olması gerekmektedir.

Disiplinin kavramsal altyapısı konusundaki tartışmaya başka bir boyuttan yaklaşan Heng'e (2010:544) göre aslında Üİ, tarihsel evrimi süresince hep aynı kavramların ya da bu kavramların yol açtığı benzer çağrışımların bir esiri olmuştur. Bu durum disiplinin kavramsal çerçevesinin zenginleşmesi konusunda önemli bir engel teşkil etmektedir. Holsti de (2001:74) özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde akademik dünyanın artık ortak bir öz (örneğin savaş ve barış gibi) etrafında toplanamıyor olmasının disiplindeki temel sorunlarından biri olduğunu belirtmektedir. Robert W. Cox (2001:45) ise bir adım daha ileri giderek, disiplinin neyi çalışması ve ne için var olduğu gibi temel sorulara cevap vermek açısından yetersiz olduğunu ve yanlış yönlendirildiğini iddia etmektedir. Cox'un altını çizdiği bu nokta 2015 yılında IR dergisinde yayınlanan "Üİ'nin sonu mu?" temalı forumun da çıkış noktasını oluşturmaktadır. Nitekim Grenier ve Turton (2015:243), bu forumun düzenlenmesinin temel amaçları olarak; i- Üİ'nin kimliğine ilişkin sorunlar akademisyenlerin kendilerini

nasıl temsil ettiklerini de doğrudan şekillendirdiği için disiplinin kimliğini anlamak, ii- disiplinin sınırlarının ne olduğunu ve iii- disiplinindeki bilgilerin hangisinin geçerli hangisinin geçersiz olduğunu yanıtlamak olarak sıralamışlardır. Disiplinin miladının üzerinden neredeyse bir asır geçmiş olmasına rağmen hala Uİ nedir ya da ne olmalıdır, disiplin midir, interdisiplin midir? sorularının güncelliğini koruması bir anlamda Cox'un tespitlerini haklı çıkarmaktadır.

İkinci olarak "disiplinin hem doğuş sürecinde hem de gelişimi boyunca interdisipliner bir karaktere sahip olması" pek çok akademisyen açısından bir sorun olarak nitelendirilmektedir. Disiplin bağımsız bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmadan önce sosyal bilimlerin pek çok disiplininden kaynağını alan epistemik bir çerçeveye sahip olagelmış ve tarih, siyaset bilimi, hukuk ve felsefeden yoğun şekilde etkilenmiştir. Disiplinin bu karakteri, onun gelişim sürecinde de büyük oranda değişmeden ve etkileşimde olduğu disiplinler genişleyerek devam etmiştir. Hatta bu durumu disiplinin varlığının bir garantisi olarak gören Zvi Baron (2015:261), interdisiplinler araştırma programları olmadan Uİ'nin varlığını sürdürmeyeceğini iddia etmektedir. Örneğin güvenlik konusunda yürütülen çalışmaların sadece Uİ'nin sınırlarıyla anlaşılacağı ve hatta interdisipliner bir yaklaşımdan ziyade "supradisciplinary" bir bakışla güvenliğin bütün boyutlarını ele alacak bir yaklaşımın yerleştirilmesi gerektiği konusunda tartışmalar dile getirilmektedir (Beier ve Arnold, 2005).

Disiplinin interdisipliner karakteri ve geleceği konusundaki tartışmaya katılan Chris Brown'a (2007:348) göre de 1950 ve 1960'lı yıllarda özellikle İngiltere'de öne çıkan Carr, Morgenthau, Manning, Wight ve Bull gibi "büyük isimlerin" bugün Uİ teorisyeni olarak adlandırıldığını fakat bu isimlerin kendilerini tarihçi, hukuk teorisyeni ya da felsefeci olarak gördüklerini belirtmektedir. Disiplinin bu karakteriyle bir geleceği var mıdır sorusuna yanıt bulmaya çalışan Brown, bu soruya evet dese de hâlihazırda Uİ'de bir kriz olduğunu da eklemektedir. Krizden çıkabilmek adına akademik dünyadaki Uİ'nin popüler olmasından kaynaklanan "kibirin" sona ermesi gerektiğini çünkü bu popüleritenin akademisyenlerden değil dünya politikasının pratiklerinden kaynakladığını belirtmektedir. Ayrıca Uİ eğitiminin öğrencilerini tarih, uluslararası hukuk ve ekonomi konusunda

donatacak şekilde dizayn edilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. David Easton, 1971 yılında siyaset bilimi, siyaset bilimcilerin yaptığı şeye dönüşmeye başladı demiştir. Oysaki Luke'a göre, aslında disiplinin disipline edici pratikleridir disiplin denilen şey. Luke, akademik şöhret adına yürütülen çalışmaların disiplini şekillendirdiğini çünkü akademik şöhret adına belirli araştırma pratiklerinin kullanıldığını ve bunun dışında kalan pratiklerin ihmal edildiğini ileri sürmektedir (Luke, 1999:363). Hem Brown hem de Luke'un bu tespitleri, disiplinin doğuşunu mümkün kılan diğer disiplinlerden gelen birikim ve mirasın sürdürülmesinin gerekliliğine işaret ederek, disiplinin interdisipliner karakterinin onun geleceğiyle doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak son dönemdeki tartışmalarda Brown ya da Baron gibi düşünen akademisyenlerin azınlıkta kalmaya başladıkları ileri sürülebilir. Nitekim Miles Kahler (1997:42), disiplinin akademik olarak kendini tanımlama, sınırlarını belirleme ve disiplin mensuplarının kimlerden oluştuğu konusunda hala endişeleri olduğunu not etmektedir. Özellikle Buzan ve Little (2001:20-26), bir entelektüel proje olarak disiplinin neden başarısız olduğuna ilişkin gerekçeleri sıralarken ilk olarak Uİ'nin diğer disiplinlerden çok etkilenmiş olduğunu buna karşılık onları hiç etkilemediğini belirtmektedir. Yine Brown da (2013:484) başka bir çalışmasında Buzan ve Little'nin tespitlerini haklı çıkaracak şekilde Uİ'nin özellikle büyük bir teori konusunda üretici olmaktan çok tüketici olduğunu; disiplinin diğer disiplinlerle olan ilişkisinin hep tek yönlü olduğunu ve Uİ'nin sosyal ve insani bilimlerdeki diğer disiplinleri etkileyemediğini not etmektedir. Ancak bu eleştirilerin bazı açılardan haklılık payı olsa da disiplinin diğer disiplinlerle olan mesafesinin ve geçişkenliğin ne düzeyde olması gerektiği konusundaki sorulara herkesin üzerinde anlaşacağı net hatlar üzerinden yanıt vermek çok mümkün değildir (Krombach, 1992:244-246). Ayrıca herhangi bir disiplinin etkileşim halinde olduğu diğer çalışma alanlarının sayısının fazla olması ya da disiplinler arasındaki etkileşimin güçlü olması, otomatik olarak o disiplinin varlığını sorgulamayı beraberinde getirmemelidir.

Buzan ve Little, bu tek yönlü ilişkinin dışında ayrıca Uİ'nin toplumun önemli bir bölümünün dikkatini çekebilecek bir tartışmayı

(*public debate*) ateşleyemediğini ve disiplinindeki “büyük isimlerin” diğer disiplinlerde neredeyse hiç bilinmediğini de vurgulamaktadır. Disiplinin başarısızlığının aslında uluslararası ilişkilerin tarihsel evrimine yönelik geliştirilen standart yargılarla doğrudan ilişkili olduğunu vurgulayan Buzan ve Little (2001:20-26), “Westphalian deli gömleği” (*straitjacket*), adını verdikleri 17. yüzyılda Avrupa’da inşa edilen ve her yerde ve her zaman geçerliymiş gibi sunulan modelin empoze edildiğini ve hem pratikte hem de teo-ride akademisyenlerin diğer tarihsel ve kültürel geleneklere de böyle yaklaştığını iddia etmektedir. Onlara göre, bu “deli gömleği” sadece Uİ’nin diğer disiplinlerle iletişimine engel olmuyor aynı zamanda Uİ teorisinin gerçekte başaracaklarını ve kapsamını da sınırlıyor. Buzan ve Little’ın özellikle bu son tespitleri çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tartışılan aksiyoloji konusundaki disiplinin sessizliği açısından da not edilmelidir. Aynı noktaya işaret eden Fred Halliday da (1996:319) özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde “uluslararası”na olan ilgi sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinde artmış olmasına rağmen, bu çalışmalarda Uİ’ye referans vermeye gerek duyulmadığını ve bir anlamda Uİ’nin görünmeyen bir disipline dönüştüğünü not etmektedir. Ona göre herkes artık kolayca Uİ’ye dâhil olmuş ve Uİ sanki teorik olmayan (*atherotical*) bir alan gibi algılanmış ve bu disiplinle ilgilenmek isteyen herkese açıkmiş gibi görünmeye başlamıştır.

Disiplinin varlığını sorgulayan kesimlerin üzerinde en çok ittifak ettikleri üçüncü ve son gerekçeyse, “ayrı bir teori ya da yöntem-bilimine ilişkin disiplinin yeterli bir çerçeveye sahip olamamasıdır”. Disiplinin epistemik açıdan yetersiz olduğu konusundaki tespitlerin sahipleri Uİ’nin entelektüel bir çıkmazda olduğu (Denemark, 1999:44) ya da coğrafi, dilsel, yöntem-bilimine ilişkin ve siyasal kökleri olan bir “dar görüşlülüğün” (*parochialism*) disiplininde yaygın olduğunu iddia etmektedir. Özellikle Thomas J. Biersteker (1999:4-6)), bu dar görüşlülüğün gerçek anlamda bir interdisipliner çalışma alanı yaratma ve diyalog imkânlarının geliştirilmesi açısından büyük bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir. Disiplinin epistemik zemini konusundaki eleştiriler, kendi içinde üç alt başlık üzerinden değerlendirilebilir. Taraflardan

biri disiplinindeki akademisyenler arasındaki hizipleşme ve bölünmeyi temel sorun olarak algılamak bazı kesimler disiplinin epistemik olarak çok zayıf olmasından bazılarıysa epistemik çeşitliliğin fazla olmasından şikâyet etmektedir.

Tüm bu sorunlara sırasıyla değinmek gerekirse ilk olarak, disiplinindeki bölünmeyi belki de en iyi tarif edenlerden biri Holsti’dir. Ona göre Uİ, disiplinler arası bir bilim dalı olarak nitelenmesine rağmen disipline perspektifizm ve teorik anlamda da çoğulculuktan çok, bir “dağınıklık”tan bahsedilebilir (Holsti, 2000:27). Çünkü Uİ, bağımsız bir çalışma sahası olarak ortaya çıkmaya başladığı Birinci Dünya Savaşı’ndan bugüne epistemik ve metodolojik olarak o kadar çok parçaya ayrılmıştır ki (Brecher, 1999:214) bu bölünme, disiplinin gündemini okumak ve biyografi notlarını çıkarmak konusunda büyük sıkıntıların yaşanmasına yol açmaktadır. Örneğin Linklater ve MacMillan (1995:1), 1960’larda Uİ alanında uzmanlaşmak isteyen öğrencilerin işinin çok kolay olduğunu ancak bugün bu durumun olumsuz anlamda değiştiğini belirtmektedir. Yine disiplinindeki bölünmeye işaret eden Peter M. Kristensen’in 2012 tarihli çalışmasında ulaştığı sonuçlar da oldukça dikkat çekicidir. 2005-2009 arasındaki Uluslararası İlişkiler alanında yayınlanan 59 akademik dergiyi inceleyen Kristensen’e (2012:45-47) göre Uİ, coğrafi olarak, tematik olarak ve teori-pratik ayrımı bağlamında açıkça bölünmüş bir disiplin hüviyetindedir.

David A. Lake (2011:465) ise, disipline daha çok akademik pratiklerden kaynaklanan ve birbiriyle ilişkili beş patoloji (i- araştırma geleneklerini mezhepler gibi algılamak ve onları somutlaştırmak, ii- aşırılıklara prim vermek, iii- araştırma geleneklerini gerçek teorilerle karıştırmak, iv- araştırma geleneklerini belirli konular, dönem ya da gözlemlerle sınırlandırarak, sadece kendi geleneğimizi güçlendirecek ilke, veri ya da faktörler üzerinde yoğunlaşmak, v- entelektüel hegemonya kurmak için araştırma geleneğimizin “bilimsel paradigma” olduğu konusundaki ısrarcılık) olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu patolojiler, birbirine karşı aynen bir dinin hizipleri gibi bakan araştırma geleneklerine dönüşmüştür. Lake’e göre temel sorun, her bir araştırma geleneğinin “kendi

mucizevî yanları, evrensel doğruluk iddiası ve erdemi” çerçevesinde dünyayı açıklamaya çalışmasında yatmaktadır. Lake, disiplinde entelektüel kozmopolitizm ve çoğulculuk olduğu iddiasının doğru olmadığını çünkü yeni -izmler yaratma gayesinin aslında disiplindeki dağınıklığı körüklediğini iddia etmektedir (Lake, 2011:467-470. Nau, 2011: 487).

Benzer şekilde Christine Sylvester da (2007:562), disiplinin kamplara bölünmesinin aslında çalışma alanlarının genişlemesi ve zenginleşmesi açısından yardımcı olduğunu ancak disiplindeki genel eğilim dikkate alındığında bu bölünmenin disiplinde epistemik olarak bir daralmaya yol açtığını ileri sürmektedir. Ona göre bu kamplaşmalar nedeniyle Uİ’deki temel tartışmalar çözümlenememiş ve hatta disiplinin en temel ve eski başlıklarından biri olan devletler sistemi konusunda bile neredeyse hiç uzlaşma sağlanamamıştır. Kristensen de (2015:1), yine başka bir çalışmada, bugün Uİ’nin disiplindeki “kamplar” ve “hizipler” nedeniyle hiç olmadığı kadar parçalanmış ve kakafonik bir disipline dönüştüğünü ve bu kamplar arasında neredeyse hiçbir etkileşimin olmadığını not etmektedir. Disiplindeki bölünme, temel tartışmaların çözümlenememiş olmasının yanında disiplin içindeki iletişim imkânlarının sınırlı düzeyde kalmasını da beraberinde getirmektedir. Aslında farklı bakışların sentezi ya da diyalog disiplin içinde çok talep edilmesine ve önemsenmesine rağmen disiplinde bir diyalogdan ziyade monolog durumundan söz edilebilir (Hellmann, 2003:123). Örneğin Margaret G. Hermann (1998:606), anarşik bir karaktere sahip olduğunu iddia ettiği disiplindeki diyalog sorununun anarşiyi tetiklediğini ileri sürmektedir. Ona göre disiplin içindeki uzmanlaşma alanları ve alt disiplinlerde bir diyalog sorunu vardır ve bu iletişim sorunu Uİ çalışmalarının Babil Kulesi gibi algılanmasına ya da farklı seslerin oluşturduğu bir kakafoni veya bir dizi kabile gibi anlaşılmasına yol açmaktadır.

İkinci olarak bazı kesimler de disiplinin epistemik açıdan zayıf kalmasını temel sorun olarak işaret etmektedir. Disiplinin gerçek bir disiplin olarak tanımlanabilmesi ve uluslararası ilişkilerin temel dinamiklerinin anlaşılabilmesi için güçlü bir teorik alt yapıya gereksinim duyulmaktadır. Özellikle Uİ teorisinin sona erdiği konusundaki tartışmalara mesafeli yaklaşan Mearsheimer ve Walt (2013:450), daha güçlü

teoriler yaratarak, ampirik bulgularımızı daha anlamlı hale getirebileceğimizi aksi halde ister kalitatif isterse kantitatif olarak yürütülen çalışmalara güvenemeyeceğimizi belirtmektedir. Peki, onların işaret ettiği güçlü teorilere bu disiplin gerçekten sahip midir? Uİ tarihsel evrimi boyunca aslında geniş bir teorik perspektife sahip olmasına karşılık Pami Aalto (2015:255), bütün bu teorik tartışmaların öz olarak epistemolojik bir doğaya sahip olduğunu ve pratik kaygılardan uzak şekilde yürütüldüğünü ileri sürmektedir. Bu durum da doğal olarak epistemik anlamda bir zafiyetin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

2013 yılında EJIR’da yayımlanan teorisinin sonuyla ilgili tartışmalarda Tim Dunne (2013:406), Uİ’nin bir toparlanma sürecine girmesi gerektiğini çünkü disiplinin aşırı derecede teori eğilimli ve teori tarafından yönlendirilmiş olduğunu not etmektedir. Ona göre paradigma savaşları artık sona ermiş ve disiplin bir anlamda “teorik barış” (*theoretical peace*) dönemine geçiş yapmıştır. Bu geçiş sürecinde de iki etmenin belirleyici olduğunu ileri sürmektedir. Birincisi disiplinde giderek daha az sayıda paradigmalara ya da -izmler arasında tartışma görülmektedir. İkincisi sadece teorik tartışmalar ya da gelişmelere yer veren çalışmalarının sayısı giderek seyreلمektedir. William Wallace da, genç disiplinlerin kendilerini kanıtlamak adına teorik kaslarını esnettiklerini ve fakat Uİ’nin bu konuda biraz haddini aştığını ileri sürmektedir. Uİ akademisyenleri bir anlamda bir skolastizmin içine düşerek, teoriyi teori adına fetişleştirme yolunu tercih etmişlerdir. Ona göre teori, ancak ampirik ve test edilebilir hipotezlerle güçlendirildiğinde daha anlamlı ve güçlü hale gelebilir. Bu beceriden yoksun Uİ, pratikten kopuk, teoriye (ve meta-teoriye) fazlasıyla bel bağlamış, ampirik çalışmalara muhalif, “kendini bir şey sanan” (*self-righteous*) bir çalışma alanına dönüşmüştür (Wallace, 1996:314). Benzer şekilde Reus-Smit de (2012:526) özellikle pratikle olan bağlantısı açısından Uİ’nin aşırı düzeyde teorik kaldığını ve bu durumun diğer handikapları ve semptomatik sorunlarıyla birlikte disiplinin statüsünü zayıflattığını belirtmektedir.

Disiplinin başarısızlığını daha önceden “Westphalian deli gömleği” metaforu üzerinden açıklayan Buzan ve Little (2001:29-31), ayrıca iki temel problemin de epistemik açıdan disiplinin zayıflığının bir göstergesi olduğunu eklemekte-

dir. Onlara göre Uİ'de öncelikle bir sektörel daralma sorunu vardır. Uİ akademisyenleri çoğunlukla çalışmalarını askeri ve siyasal sektörle sınırlandırmış ve ana akım yaklaşımlar da bu zemin üzerinden yükselmiştir. Ayrıca disiplinde bir teorik ufalanma/parçalanma sorunu da baş göstermektedir. Uİ akademisyenleri büyük bir teori (*grand theory*) arayışı yerine ideolojik, epistemolojik ve ontolojik olarak farklı kamplara bölünmekten ve teorik rekabeti körüklemekten büyük zevk almaktadır. Sektörel daralma ve teorik ufalanma sorunlarından çıkış olarak da Uİ teorisinin dünya tarihini yazmak ve onu zenginleştirmek konusundaki potansiyelinden hareketle dünya tarihi ve Uİ arasındaki etkileşimin gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar.

Üçüncü ve son olarak bazı kesimler de disiplindeki epistemik çeşitliliğin fazla olmasını temel sorun olarak işaret etmektedir. Özellikle disiplindeki bölünmeyi temel sorunlardan biri olarak gören Lake, başka bir çalışmasında da disiplindeki paradigmlar arası savaşların disiplini yarı din benzeri –izimlerden oluşan bir çalışma alanına dönüştürdüğünü ve disiplinde büyük ilgi görmesine rağmen “büyük tartışmalar”ın (*great debates*) neredeyse hiçbir temel soruna çözüm üretmediğini belirtmektedir (Lake, 2013:568). Disiplindeki bu büyük tartışmalar anlatısı, teorik açıdan disiplini zenginleştirmiş olsa da bazı açılardan ciddi şekilde eleştirilmektedir. Örneğin Ole Wæver (2007:300), büyük tartışmalar anlatısının hem disiplinin seyrini hem de teorilerin kendilerini anlamak açısından faydalı olduğunu iddia etmektedir. Wendt (2015:1) ise “büyük tartışmaların”, bizim epistemik çerçevemizi, yöntemlerimizi, ampirik bulgularımızı, normatif ve politik göstergelerimizi şekillendirdiğini belirtmektedir.

Büyük tartışmalar tasnifini eleştiren Brian C. Schmidt'e (2005:256) göre, disiplinde birçok kişinin kabul ettiği gibi, üç büyük tartışma olmadığı gibi disiplinin tarihini, bu tartışmalar üzerinden yazmak da anlamsızdır. Nitekim Ian Clark (1999:7-8) ise, bu tartışmaların öncüsü ya da temsilcisi olarak birilerini işaret etmenin çok doğru olmadığını çünkü tartışmanın taraflarını oluşturan paradigmların kalıplarının çok keskin olmadığını belirtmektedir. Yine benzer şekilde Clifton Morgan da (2013:5) teknolojiye, matematikte büyük ilerlemeler kaydedildiğini

ve bu ilerlemelerin teori inşamıza büyük katkı yaptığını iddia ederek, disiplindeki erken dönem çalışmaların çoğunun ve büyük tartışmalar/teoriler mantığının yanlış fikirlere dayanan, esası olmayan bir temele dayandığını ileri sürmektedir.

Ancak büyük tartışmalar, özellikle akademisyenlerin çalıştıkları konuları ve onlara nasıl yaklaştıklarını göstermesi açısından ve disiplinin tarihini anlatırken başvurulan bir yöntem olarak yoğunlukla kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerdeki diğer disiplinlere oranla daha genç bir disiplin olan Uİ'deki akademik cemaatin kendilerini tanımlama biçimi olarak başvurulan bu büyük tartışmalar anlatımının dışında Beaulieu-Brossard (2015:264), akademisyenlerin kendilerini nasıl çalıştıkları üzerinden değil ne çalıştıkları üzerinden tanımladıklarını da eklemektedir. Başka bir ifadeyle Uİ akademik cemaati metodolojik tercihleri açısından değil ontolojik tercihleri üzerinden ve çalışma nesnelere referans vererek kendilerini konumlandırmaktadır. Böyle bir konumlandırma, bizzat iç ve dış arasındaki bölünmeyi meşrulaştıran bir işlev görmektedir ve bu meşruiyet üzerinden Uİ kendine özgü bir disiplin olarak varlık göstermeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak Uİ'nin disiplin olmadığı konusundaki eleştirileri şimdiye kadar ele alınan üç ana başlıkta sıralayan Helen Turton'a göre (2015:245) disiplin olabilmek adına teori seçimi, temel başlıklar, yöntembilimi ve disiplinin amaçları konusunda bir uzlaşının yerleşmiş olması gerekmektedir. Bu tanımlı bir disiplini tanımlamak açısından oldukça keskin bulan Turton, Uİ'nin disiplin olmadığını iddia edenlerin bu sonuca ulaşmasında bu sert disiplin tanımının etkili olduğunu not etmektedir.

Turton'un bu tasnifinin dışında örneğin Lene Hansen de (2015:267) Uİ'nin bir disiplin olup olmadığı konusundaki tartışmaların kurumsallaşma, “uluslararası” ile ilgili hususlar ve son olarak da disiplindeki çoğulculuk olmak üzere üç noktada yoğunlaştığını ileri sürmektedir. Turton ve Hansen'in çizdiği çerçeve ya da *EJIR* ve *IR* dergilerinde son dönemde yürütülen bütün tartışmalar daha çok disiplinin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik açıdan gerçek bir disiplin olup olmadığının test edildiği tartışmalardır. Bu durum bir bakıma disiplindeki bilin-

dik alışkanlığın tekrarı niteliğindedir. Çünkü Üİ akademisyenleri tarihsel olarak hep epistemik ve ontolojik meselelere ağırlık vermiş, disiplinin aksiyolojik temelleri sürekli olarak ihmal edilmiştir. Hatta disiplinin epistemolojik ve ontolojik temellerinin eleştirel düzlemde pek çok açıdan sorgulandığı Pozitivizm ve Postpozitivizm tartışmasında (Aalberts ve Munster, 2008:723) bile aksiyolojik temellere neredeyse hiç referans dahi verilmemiştir. Peki, aksiyolojik temellerden ne kast edilmektedir? Ve disiplinin aksiyolojik temellerine vurgu yapmakla son dönemdeki “Üİ disiplini ve teorisinin sonu” arasında nasıl bir ilişki vardır? Bütün bu sorulara yanıt bulabilmek adına aksiyolojinin ne olduğuyla işe başlamak iyi bir çıkış noktası olacaktır.

Aksiyoloji Nedir?

Aksiyoloji, köken olarak Antik Yunan’da değer anlamına gelen “axia” ile öğreti anlamına gelen “logos”tan türetilmiştir. Kısaca değerler üzerine çalışan, değerlerin doğasını ve ne türden şeylerin kendi içinde değer taşıdığını inceleyen felsefenin bir dalıdır. Değer olmanın ölçütlerini belirlemeye etik, din ve estetiği de göz önünde tutarak yoğunlaşan bir öğreti olarak da tanımlanabilir. Aksiyoloji tek tek ahlaki ya da estetik değerlerden daha çok, genel anlamda değerle ilgilenmektedir (Ulaş, 2002:336-337). Çünkü tekil değerlerle aksiyolojinin kendisi değil diğer çalışma alanları ilgilenir. Nitekim değer kavramının hem sosyal yaşamda hem de başta ekonomi olmak üzere diğer alanlarda birçok karşılığı vardır. Bu nedenle de değer çoğunlukla etik, güzel, iyi, erdem gibi yakın anlama sahip pek çok kavramla karıştırılmaktadır (Brady, 2003:528). Örneğin iyi ya da iyilik meselesi antik dönemden beri felsefenin temel ilgi alanlarından biridir. Ancak H. W. Schneider’a (1917:141) göre bu kavramın metafizik ve teolojik çağrışımları nedeniyle sosyal bilimlerde bu kavrama hep mesafeli yaklaşmıştır. Bu yüzden iyi, iyilik olguları yerine çoğunlukla ekonomiden esinlenmiş değer kavramı daha çok kullanılmaya başlamıştır.

Değer olgusunun ifade ettiği farklı anlam ve çağrışımlar ve yakın anlama sahip diğer kavramlarla eşdeğer gibiymiş kullanılmasından kaynaklanan karışıklıklar bir çalışma alanı olarak aksiyolojinin sınırlarının çizilmesinde de önemli bir sorun yaratmaktadır. Hatta Grünberg (2000:10-12), aksiyolojinin ortaya çıkmasından önce değerlerle ilgili çalışma alanının “timo-

logy” olarak adlandırılması konusunda bir eğilimin olduğunu ancak “time” kavramının köken olarak Antik Yunan’da fiyat olarak değer (*price*) anlamında kullanıldığı için aksiyoloji kavramının daha makul olduğunu iddia etmektedir. Bu anlamda kısaca bir değerler felsefesi olarak tanımlanan ve insanın ahlaki değerlerini sorgulayan “etik” ve neyin güzel olduğuyla ilgilenen “estetik”ten oluşan aksiyoloji, temelde bireylerin davranışlarına esas teşkil eden değerlerle ilgilenmektedir. Aksiyoloji, “değerlerin kaynağı var mı, değerler içsel mi yoksa bireylerden bağımsız mı, nesnel mi, öznel mi, sabit mi, değişken mi, her dönem toplumlar için mutlak değerler var mı, bu değerler toplumdaki topluma, zamandan zamana değişim göstermekte mi?” gibi sorulara yanıt aramaktadır (Knoflacher ve Öcalır, 2011:52).

Aksiyoloji, felsefenin varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji) ve değerden oluşan üç temel alanından üçüncüsüne tekabül etmektedir. Gerçeğin ne olduğu ve onu nasıl bilebileceğimiz kadar sosyal hayattaki tüm kararlarımızı şekillendiren değerlerin de ne olduğu bir o kadar önem taşımaktadır. Ne düşündüğümüz, nasıl düşündüğümüz, eğilimlerimiz ve önyargılarımızın ne olduğu, gerçek dünyayı nasıl algıladığımız aksiyolojinin çalışma alanına giren temel sorulardır. İnsan davranışlarını açıklamak ontolojik ve epistemolojik bir uğraşken insanın davranışlarına esas teşkil eden düşünceyi anlamak ya da ölçmek aksiyolojinin işidir (McGregor, 2011). Aksiyoloji insanların değer verdikleri nesne, aidiyet ya da ilişkilere nasıl karar verdiklerini ve bu değerlerin gerçeği nasıl temsil ettiğini anlamaya çalışır. Çünkü değer vermek aslında bir anlamda öncelikler de belirlemek ya da bir şeyi diğerine karşı tercih etmek demektir (Edet, 2014:129). Bu anlamda aksiyoloji aynı zamanda şeylerin hangisinin iyi/güzel olduğunu, onların nasıl iyi olduğunu ve bu iyiliğin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu da anlamaya çalışmaktadır. Ayrıca değerlerin sübjektif mi yoksa objektif mi olduğuyla da ilgilenmektedir (Schroeder, 2012). İnsanın içinde yaşadığı dünyanın düzeni, gerçeğin yapısı, insan hayatını şekillendiren koşullar onun değerleriyle doğrudan ilişkili olduğu için aksiyoloji, değerlerin ortak doğası nedir, onların statüleri nedir, değerler insanın değerlerden bağımsız doğaya karşı ürettiği yanıtlar mı yoksa doğayla olan karşılıklı etkileşiminin bir ürünü müdür sorularına da yanıt aramaktadır (Hart,

1971:29).

Aksiyolojinin temel ilgi alanına giren ya da yanıtlamaya çalıştığı bu sorular arasında hem siyaset bilimi hem de Uİ çalışmaları açısından en değerli olanlarından biri değerlerin kültürle olan ilişkisidir. Çünkü değer ve kültür arasındaki ilişkide genellikle baskın bazı değerlerin tüm toplumu kapsayacak şekilde anlam ifade eden kurumlar vasıtasıyla norma dönüşme ihtimali çok yüksektir. Sadece kültürle değil, değerler aynı zamanda dinle de çok yakından ilişkilidir (Ticu, 2013:58). Özellikle uluslararası ilişkilerde son çeyrek asırdır giderek daha çok tartışılan kültürel çatışmalar aslında farklı kültürlerde farklı anlamlar içeren temel değerler üzerinden ele alınmaktadır. Dshun Li (2013:1), bu gerçeğe ışık tutarak, aksiyolojinin ortak değer ya da objektif değer arayışına ilişkin çalışma şeklindeki kuramsal ya da yönetime ilişkin arayışlarda alternatif yolların da kullanılabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre değerler çoğuldur çünkü değer, öznenin herhangi bir şeye atfettiği bir anlam ya da önemdir bu nedenle de öznenin özneye farklılaşabilir.

Li'nin bu tespitinin aksine özellikle siyasal anlamda değerlerin ortak, evrensel ve hatta mutlak olduğu konusunda çok güçlü bir geleneğin varlığından söz edilebilir. Nitekim siyasal değer, Kallos ve Trasnea'nın (1982:182) tanımıyla, bireyin sosyal ölçekte kendini geliştirmesi ve sosyal ilerlemenin karşılanması için gereken siyasal ilişkiler, kurumlar, görüş ve fikirler, sosyo-politik pratik ve sosyal güçler olarak tanımlanmaktadır. Buradaki tanım bile siyasal değerlerin aslında özünü Aydınlanma düşüncesinden alan temel düsturlarla doğrudan ilişkili olduğunu açıkça göstermektedir. Yine Chojnicki de (2010:12) siyasal değerleri tanımlarken değerlerin siyasal hayatın pek çok boyutuyla ilgili olduğunu ve özellikle de devlet ve iktidarın rolü ve karakteriyle yakından bağlantılı olduğunu not etmektedir. Ona göre siyaseten iki değer, diğerlerinden ayrılmalıdır. Bunlardan ilki devletin kendi içindeki kurumların birbiriyle olan ve devletler arasındaki ilişkilerde belirleyici olan güç ilişkileridir. Başka bir ifadeyle egemenliktir. İkincisiyse başta demokrasi ve siyasal istikrar olmak üzere uluslararası sisteminin karakteriyle ilişkili değerlerdir.

Siyasal değerler, siyasetin öznelini et-

kileyerek onların eylem ve faaliyetlerine meşruiyet kazandıran ya da bu eylem ve düşüncelerin toplumsal ölçekte yayılmasını, konsolide olmasını bazen de yok olmasını tetikleyen önemli bir faktördür. Bu nedenle sosyal ihtiyaçları ve toplumun ihtiyaçlarını da çoğu zaman yansıtan bir niteliği de sahiptir (Karwat, 1982:202). Ancak Laszlo (1963:151), siyasal aksiyolojinin kapsamının bireyin faaliyetleriyle sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Her sosyal örgütlenmenin kamusal varlık ve bireysel varlık arasında ayırım yapması gerektiğini belirten Laszlo, bireysel ölçekte tüm bireyler arasında eşitliğin sağlanması ve bireyin kendi kişisel tatmini için gerekli araç ve eylemleri seçme özgürlüğünün sağlanması gerektiğini; kamusal ölçekteyse sosyal örgütlenmenin aksiyolojik tasarımının ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü ona göre tüm insanlar eşit ve fakat onların sosyal değerleri farklıdır.

Siyasal değerlerin bireysel ya da toplumsal olup olmadığı kadar tartışmanın bir diğer boyutu da bu değerlerin neler olduğuyla ilişkilidir. Literatürde genellikle siyasal değer olarak sunulan şeylerin daha çok modern dönem siyaset anlayışının ve Batı merkezli bir dünya bakışının ürünleri oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin P. F. Cunha (2015:30) cumhuriyet, demokrasi, insan hakları, siyasal çoğulculuk, laiklik ve vatandaşlığı temel siyasal değerler olarak sıralamaktadır. Benzer şekilde M. Iovan da (2009:265) hem modern hem de postmodern toplumlarda özgürlük, eşitlik, adalet ve insan haklarının temel siyasal değerler olduğunu altını çizmektedir. Her ne kadar çoğunlukla tek bir kaynak (Aydınlanma) ve tek bir merkezden (Batı dünyası) üretilmiş olsa da siyasal değerler üzerinde az çok anlaşma sağlanmıştır. Peki, bu değerlerin Uluslararası İlişkiler'deki karşılığı nedir? Uİ'nin aksiyolojik temellerinden kast edilen şeyler nelerdir? Çalışmanın son bölümü bu sorulara yanıt olarak kaleme alınmıştır.

Uluslararası İlişkilerin Aksiyolojik Sessizliği

Uİ disiplini, birinci bölümde de ele alındığı üzere, epistemik ve ontolojik olarak önemli krizlerle yüzleşmektedir. Nitekim 2015 yılında yayınladığı çalışmasında Wendt (2015:1-2), disiplinde 1980'lerden beri meta-teori konusunda yapılmış önemli yatırıma rağmen hala

kayda değer bir ilerlemeden bahsedilemeyeceğini vurgulayarak, disiplinin epistemik ve ontolojik temelleri açısından bugün bir “land of confusion” içinde olduğunu belirtmektedir. Aslında Wendt, bu “kafa karışıklığının” sadece Üİ ile sınırlı olmadığını neredeyse tüm sosyal bilimler için de geçerli olduğunu eklemektedir. Pek çok çalışmaya, yeni tekniklere, yeni veri toplama yöntemlerine rağmen ve bunlarla toplumu ve trendleri ampirik olarak daha iyi ölçer duruma gelmemize rağmen, ürettiğimiz ya da sahip olduğumuz teorik bilgi bu durumun gerisinde kalmıştır. Doğa bilimlerine oranla gerçeğin ne olduğu ve onun nasıl çalışılacağı konusunda sosyal bilimlerde hala uzlaşma yok diyen Wendt’e göre sosyal bilimlerdeki teoriler neredeyse hiç ölmezler, öldüklerinde de aynen “zombiler” gibi geri gelirler. Disiplin sadece Wendt’in işaret ettiği gibi epistemik ve ontolojik temelleri açısından değil aynı zamanda aksiyolojik temelleri açısından da bir krizle yüzleşmektedir. Zombiler¹ ya da hayaletler² disiplinin genel karakterine hâkim Pozitivizmin çeşitli türevleri şeklinde zaman zaman ortaya çıkmakta ve kendisini göstermektedir ki bu durum disiplinin aksiyoloji konusundaki ihmalkârlığının yegâne nedenini teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle aksiyolojik krizin, Üİ çalışmalarında değer konusunda neredeyse hiçbir atf yapılmadığı için, aslında daha çok bir “sessizlik” ile eş değer olduğu ileri sürülebilir.

Disiplindeki daha özeldir aksiyolojinin çalışma alanına giren konularda, genelde de pek çok meseledeki “sessizliğin” temel nedenlerinden biri, disiplindeki hâkim Pozitivist temayüldür. Nitekim Kurki’ye göre disiplindeki yapısal, stratejik ve disiplinin kendisinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle ve toplumdaki ve akademi-deki bir dizi hegemonik güçler nedeniyle eleştirel düşünce ve teoriler sürekli engellenmiş ve sessizleşmiştir. Kurki, bu sessizliğe son vermek adına “yeniden siyasallaştırma (*re-politicise*), farklı eleştirel düşünceleri yeniden birleştirme (*re-unification*) ve gelecek eğilimli olarak eleştirel ve felsefi düşünceye yeniden yön (*re-orient*) verilmesi gerektiğini not etmektedir.³ Benzer

şekilde Ashley de, disiplindeki baskın Pozitivist temayülün en güçlü damarlarından biri olan (Neo)Realist eğilimin tarihin “süreç, pratik, güç ve siyaset” olarak sıraladığı dört boyutu açısından sessiz kaldığına işaret etmektedir. Ona göre Neorealizm bir süreç olarak tarih konusunda sessizdir çünkü diğer tüm statik yapısal yaklaşımlarda olduğu gibi Neorealizm de teorik kategorilerin sabit ve değişmez olduğu ve her türlü hareketin verili bir yapı içinde sınırlandırılmış olduğuna inanmaktadır. İkinci olarak Neorealizm pratiğin tarihsel önemi ve daha çok bir nesne gibi algılanan bireylerin kendi dünyalarını inşa edecekleri anlar konusunda da sessiz kalmıştır. Üçüncü olarak Neorealizm gücün sosyal temel ve sınırları konusunda da sessizdir. Tamamen materyal kapasite ya da araçlarla verili aktörlerin kontrolü altında olan bir şeye indirgenmiştir güç. Son olarak Neorealizm siyaset konusunda da sessizdir. Siyaset kabaca yapısal sınırlandırmalar altındaki ekonomik eylemlerin bir yorumundan ibaret olarak algılanmış ve sadece belirlenmiş amaçları yerine getirmeyi hedefleyen bir teknik gibi değerlendirilmiştir (Ashley, 1984:258-260).

Ashley’nin işaret ettiği bu sessizliği aşabilmek adına eleştirel dönemde pek çok alternatif yaklaşım geliştirilmiş ve bu yaklaşımlar epistemolojik, metodolojik, ontolojik ve normatif olarak Pozitivist dönemdeki yaklaşımlara meydan okumuştur. Eleştirel yaklaşımlar epistemik olarak Pozitivist dönemdeki kuramların bilgi yaklaşımlarını, sosyal ve doğal dünyaya dair nesnel, ampirik ve doğrulanabilir gerçekliği arama çabalarını eleştirmektedir. Metodolojik olarak tek bir bilimsel yöntemin hegemonyasını eleştirerek, bilgi üretim formların çoğul niteliğine ve yorumlayıcı stratejilerin önemine vurgu yapmaktadır. Ontolojik olarak insan doğası ve eyleminin rasyonalist yorumuna meydan okuyarak, aktörlerin kimliklerinin sosyal inşasına ağırlık vermekte ve çıkar ve eylemlerin belirlenmesinde kimliğin önemine atıfta bulunmaktadır. Normatif olarak da değerden bağımsız kuramsallaştırma çabasını reddederek, hâkim yapıları çözmeye yönelik kuramların geliştirilebileceğini ileri sürmektedir (Price ve Reus-Smit, 1998:259). Eleştirel yaklaşımlar, bu süreçte yapı-söküm (*deconstruction*), diyalog (*conversation*) ve yeniden inşa (*reconstruction*) araçlarıyla disiplin-

¹ Wendt’in kullandığı anlamda olmasa da “zombiler” konusunda giderek artan literatür için bakınız. (Drezner, 2015. Blanton, 2013:1-13).

² (Heng, 2010:544. Ayrıca bakınız. (Çalış, 2015).

³ (Kurki, 2011:141-142. Kurki’nin dışında Eleştirel Teorinin yeniden oryantasyonu konusunda Adorno’nun eleştirel

teorisinin bir çıkış olabileceği konusundaki tespitler için bakınız. (Fluck, 2014:56-79).

deki sessizliği sona erdirmeye çalışmaktadır. Yapısöküm, sosyal gerçeklerin açıklanmasında kullandığımız açıklama biçimlerinin saklı yönlerini açığa vurması açısından; diyalog sabit bir ajandanın ötesinde sosyal gerçekliğin çoklu yorumlarının anlaşılması açısından; yeniden inşa da uluslararası ilişkilerin geleneksel ilgi alanları ve sorunlarına ya da ana akım kuramlar tarafından marjinalize edilmiş ve sessizleştirilmiş başlıklarına farklı yollardan işaret etmemize imkân tanınması açısından disiplinin karakterini sorgulamaya hizmet etmektedir (Andrews, 2013:65).

Eleştirel dönemin Uİ disiplini açısından belki de en önemli katkılarında biri, Jackson'un da (2015:964) belirttiği üzere, tek ve homojen bir bilgi formu üretmek yerine Uİ'de çoğulcu, çok sesliliğe imkân veren ve farklı bilgi formları üretmeye elveren bir zemin hazırlanmıştır. Çünkü hem sosyal hem de doğal dünya çok çeşitli ve melezdir ve bu çeşitliliği anlamak için tek bir bilgi formu yetersizdir. Ancak bilginin kaynağı ve nasıl meşrulaştırılacağı konusunda disiplinde eleştirel dönemle birlikte anlam kazanmaya başlayan özgürleştirici pratiklere kadar, temel araç olarak "bilimsel yöntem" benimsenmiştir. Nitekim Aydınlanma süreciyle birlikte bilginin yegâne meşrulaştırıcısı ve garantıcisi rolündeki tanrı yerini insana bırakmış ve insan da bu rolünü yerine getirirken bilimsel yöntemi kullanmıştır. Bilimsel olarak üretilmiş bilgi, diğer bütün bilgi formlarından farklı bir niteliğe sahiptir ve bu anlamda meşrudur ki "gerçek" dünya da, bu bilgiyle inşa edilmiştir (Weber, 2000:299-303). Pozitivist dönemdeki yaklaşımların temel düstur olarak kabul ettiği bu bakış açısı, değerlerin de disiplinde dışlanmasına yol açmıştır. Inanna Hamati-Ataya (2011:259-261) aslında bilgide değerlerin rolü ve yerinin her zaman Batı epistemolojisinin merkezindeki temalardan biri olduğunu ve fakat nesnellığın tanımlayıcı bir ilkesi olarak kullanıldığını iddia etmektedir. Ona göre disiplindeki baskın Pozitivist kültürün etkisiyle insanın sosyal dünyayla olan ilişkisinde sosyal ve moral açıdan alternatif bir yaklaşım geliştiremediğimiz için değerlerin nasıl çalışılması gerektiğinden çok onların nasıl dışlanabileceği sorusunun peşinde koşmaya başladık. Bu durumdan çıkmak adına Hamati, baskın Pozitivist kültürü yapısöküme uğratma-

mız gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim değerler dizisini oluşturan birden fazla perspektif vardır (Devetak, 1999:65) ve bunlar Pozitivizmin bilgi üretim formlarındaki tekelci, evrenselci, dışlayıcı bakış açısı aşılamadığı sürece yaşama şansına sahip değildir. Üstelik kökenini Aydınlanma'dan alan bu dışlayıcı ve sessizleştirici bakış, Aydınlanma'nın tek bir ya da monolitik formu olmadığı gerçeğini de yadsımaktadır. Nitekim Devetak'ın (2014:428) ifadesiyle aslında birden fazla Aydınlanma vardır.

Sadece epistemolojik olarak değerleri dışlayan, değerlerden bağımsız bilgi algısını ana amaç olan nesnelliğe ulaşmada bir araç gibi kullanan Pozitivist epistemoloji değil aynı zamanda ontolojik olarak da disiplin dışlayıcı/sessizleştirici bir çerçeve sunar. Bu çerçeve de ancak disiplinin inşasından beri çizdiği sınırlar içinde anlaşılabilir. Zira disiplindeki yaklaşımlar dünya politikasının ontolojisini anlamayı temel amaçlarından biri olarak belirledikleri için disiplin, buna yönelik de bir çerçeve sunmaktadır. Zaten disiplinin sonu ya da teorisinin sonuna yönelik güncel tartışmalar, disiplinin bu işlevi yerine getirip getirmemesiyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin Jackson ve Nexon'a göre (2013:550), Uİ teorisi dünya politikalarını oluşturan ana öz ve süreçlerin haritasını çıkarmakla ilgilenmelidir. Onların bilimsel ontoloji adını verdikleri bu işlevle Uİ teorisi, dünya politikasındaki aktörleri, bu aktörlerin anlam ifade ettiği bağlam ve çevreyi, uluslararası çıktıları olan gelişmeleri anlamaya ve açıklamaya, bir ya da daha fazla sosyal alanda var olan sistemin parçalarını, otonom birimlerin birbirleriyle nasıl uyumlu olduklarını anlamaya, akademik analizin merkezinde yer alan kararlar, eylemler, ilişkiler ve pratikleri hangi süreçlerin oluşturduğunu çözmeye ve bu süreçlerin unsurlarının arasındaki ilişkileri anlamaya çalışmalıdır.

İnşasından beri disiplinin çizdiği, gerçeğin ne olduğuna dair bir ontolojik çerçeve ve doğal olarak da bu çerçevenin nasıl bilinebileceğine ilişkin epistemolojik uzantılar vardır (Lacatus, vd., 2015:771). Çünkü "doğa ya da gerçek" kendi başına konuşamaz; iletişime geçebilmesi için dile ihtiyaç duyar (Kratochwil, 2003:124). Disiplinin Avrupa merkezli karakteri, evrensel değerler, değerlerden bağımsız bilgi, modern özne, iç-dış, ben-öteki, özne-nesne ve kadın-

erkek ayrımı gibi dikotomiler ya da “sentetik” zıtlıklar, egemen devlet, anarşi, bilgi ve iktidar ilişkisi bu çerçevenin temel çıktılarıdır (Der Derian, 1998:189). Bütün bu çıktılarıyla Uİ disiplinini Kahler’e (1997:26) göre, liberal değerler, pratik eğilimler ve dar tarih görüşüyle çevrelenmiş diğer Amerikan sosyal bilimlerinden biri olmanın ötesine geçememiştir.

Böylesi bir manzarada Uİ disiplinin aksiyolojinin çalışma alanına giren meselelere bir referans vermesi zaten beklenemez. Ancak eleştirel dönemde bu algıyı değiştirmeye yönelik ciddi açılımlar yapılmaya başlanmıştır. Hatta Yale H. Ferguson (2015:1-10), Uİ’nin her ne kadar yavaş bir hızda olsa da, sadece devletlere ve devletler arasındaki ilişkilere, rasyonel karar almaya, Batı’ya ve “beyaz erkeklere” odaklanmış ve diğer etkileşimleri ve faktörleri dışlayan ayrımcı bakışının değişmeye başladığını ileri sürmektedir. Onun “teorik çoğulculuk” adını verdiği bu durum, dünya politikalarının anlaşılması açısından ciddi anlamda katkı yapabilecek bir potansiyele sahiptir. Eleştirel dönemdeki teorik çeşitlilik daha önce de tartışıldığı üzere, bazı kesimler tarafından bir dağınıklık olarak adlandırılrsa da en azından ihmal edilmiş pek çok konunun ele alınması açısından disiplinin geleceği başta olmak üzere birçok noktada bir katkı olarak değerlendirilmelidir (Wendt, 1991:383). Nitekim Linklater’ın da (2007:49) belirttiği gibi, eleştirel dönem en azından normatif bir bakış açısı sunması nedeniyle disiplinin gelişimine hizmet etmektedir. Özellikle neden bir ahlaki ve siyasi sistemin daha yüksek bir statüye eriştiği ve belirli bir tarihi süreçte diğerinden neden daha fazla bir etki yarattığını anlamaya yönelik çabalar başta Postyapısalcılık olmak üzere eleştirel dönemin temel arayışlarından biridir (Der Derian, 1997:58). Bu arayışların bir karşılık bulabilmesi adına akademik dünyanın da temel amaçlarını gözden geçirecek şekilde çalışmalarını yürütmesi gerekmektedir. Uİ akademisyenlerinin amacı hangi adımların atılması konusunda politika yapıcılara danışmanlık yapmak değil, dış politikanın teorik çerçeve olmaksızın formüle edilmesine engel olmak ve bu çerçeveyi zenginleştirmektir. Nitekim “siyaset, siyaset bilimcilere bırakılmayacak kadar önemli bir iştir” (Zamernardi, 2015:8). Bunun dışında Uİ akademisyenlerinin bir diğer amacı, dünya politikasını oluşturan aktörler, yapı ya da süreçler kadar bütün bunların içinde

evrildiği ve anlam kazandığı değerlerin de disiplinde tartışılacağı bir alanın açılmasına yardımcı olmaktır. Uluslararası hayata ilişkin değerler, uluslararası ilişkilerdeki bütün aktörleri etkileyerek, çoğu zaman onların eylem ve faaliyetlerine meşruiyet kazandıran ya da bu eylem ve düşüncelerin toplumsal ölçekte yayılmasını, konsolide olmasını bazen de yok olmasını tetikleyen önemli bir faktördür.

SONUÇ

Uİ disiplini, tarihsel geçmiş olarak bugün neredeyse bir asrını doldurmak üzere. Geride kalan bir asırlık zaman diliminde disiplin çok önemli değişimlere ev sahipliği yapmış olmasına, kuramsal ve kurumsal olarak ciddi gelişme kaydetmesine rağmen hala sosyal bilimler dünyasında varlığını kanıtlamakla yükümlü bir çalışma alanı olma hüviyetinden bir türlü sıyrılamamıştır. Son dönemdeki disiplinin kimliğiyle ilişkili tartışmalar bu çabayı kanıtlar niteliktedir. Disiplinin bu uğraşın içinde olmasının ve bu durum bir kriz olarak tanımlanırsa böylesi bir krizle baş başa olmasının epistemik, ontolojik, metodik ve hatta terminolojik gerekçeleri vardır. Bütün bu gerekçeler, çalışmanın ilk bölümünde özetlendiği gibi, disiplin içinde farklı şekillerde tartışılmıştır. Bazı kesimler bu gerekçelerden bir ya da birkaçını, disiplinin krizini ispatlamak adına bazılarıysa böyle bir krizin aslında olmadığını göstermek adına öne çıkarmıştır. Ancak gerçeğin ne olduğu (ontoloji) kadar ve gerçeği nasıl bilebileceğimiz (epistemoloji ve metodoloji) kadar, sosyal ve hatta doğal dünyaya dair bütün bakışımızı şekillendiren, gerçeği ve onu bilme şekillerimizi doğrudan etkileyen değerlerin de (aksiyoloji) önemli olduğunu kavramamız gerekmektedir. Nitekim insan davranışlarını açıklamak ontolojik ve epistemolojik bir uğraşken insanın davranışlarına esas teşkil eden düşünceyi anlamak ya da ölçmek aksiyolojinin işidir (McGregor, 2011).

İnsanın ya da diğer aktörlerin davranışlarını sadece rasyonel temel üzerinden açıklamaya çalışan Pozitivist geleneğin oldukça yaygın olduğu disiplinde, aksiyolojik temellerin yeterince gelişmemiş olması son derece doğal karşılanmalıdır. Ayrıca Aydınlanma’dan kaynaklı alan pek çok siyasal değer sorgulanmadan evrensel bir çerçevede değerlendirilmiş olması da disiplindeki bir diğer önemli soruna tekabül etmektedir. Değerlerin evrensel değil yerel,

mutlak değil göreceli, sabit değil değişken, tekil değil çoğul olduğu gerçeğini merkeze alarak, disiplinin genel karakterine yansımış rasyonel, Pozitivist, dışlayıcı, sessizleştirici ya da marjinalize edici kimliklerden sıyrılmak mümkün olabilir.

Son dönemdeki teorinin sonu ya da disiplinin sonuna ilişkin tartışmalar açısından da değerlerin disiplinde daha çok ele alınması bu tartışmalara da yeni boyutlar kazandırabilir. Örneğin insan ve doğasına çok da yabancı olmayan bir çalışma alanı olarak Uİ'deki ana akım yaklaşımlar, bütün analizlerine ilk elde insan doğasına referans vererek başlamayı alışkanlık haline getirmiştir. Nitekim hem Klasik Realizmde hem de İdealizmde insan doğasının niteliğiyle, çatışma, güvenlik, işbirliği ve barış gibi temel başlıklar arasında doğrudan bir ilişki kurgulanmıştır. Ya da tarihin bir ürünü ve üreticisi olarak insan, Marksizm'de sadece yapıyı şekillendiren bir aktör olarak değil aynı zamanda sosyal ve siyasal gelişmeye açık bir aktör olarak da tasvir edilmiştir. İnsan, pek çok kuramda merkezi bir yer işgal etmesine rağmen insanın değerleri, bu değerler üzerinden inşa ettiği aidiyetler ve yine bu değerlerle dünyayı nasıl algıladığı konusu neredeyse hiç ele alınmamıştır. Oysaki son dönemde başta küresel terörizm, çatışma, demokratikleşme ve kalkınma sorunu gibi temel sorunlar değerlere atıf verilmeksizin anlaşılabilir. Modern uluslararası ilişkilerin doğuşundan beri büyük ölçüde sorgulanmadan kabul edilen ve bu anlamda da evrensel ölçekte karşılığı olduğu düşünülen siyasal alan ve olana ilişkin (insana, devlete, egemenliğe, demokrasiye, anarşiye, modernleşme ve kalkınmaya ilişkin) değerler çoğul, yerel, göreceli ve değişken olarak kabul edilmediği sürece bir ilişki ve disiplin türü olarak uluslararası ilişkilerin sonuyla ilgili tartışmalar güncelliğini korumaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Aalberts, T. E. ve Munster, R. V. (2008). "From Wendt to Kuhn: Reviving the 'Third Debate' in International Relations", *International Politics*. Cilt 45, No 6.
- Aalto, P. (2015). "Interdisciplinary International Relations in Practice", *International Relations*. Cilt 29, No 2.
- Andrews, N. (2013). "Beyond the Ivory Tower: A Case for 'Praxeological Deconstructionism' as a 'Third Way' in IR Theorising", *Third World Quarterly*. Cilt 34, No 1.
- Ashley, R. K. (1984). "The Poverty of Neorealism", *International Organization*. Cilt 38, No 2.
- Baron, I. Z. (2015). "IR Has not, Is not and Will not Take Place", *International Relations*. Cilt 29, No 2.
- Beaulieu-Brossard, P. (2015). "Bypassing the Reflexivity Trap: IR's Disciplinary Status and the Politics of Knowledge", *International Relations*. Cilt 29, No 2.
- Beier, J. M. ve Arnold, S. L. (2005). "Becoming Undisciplined: Toward the Supradisciplinary Study of Security", *International Studies Review*. Cilt 7, No 1.
- Biersteker, T. J. (1999). "Eroding Boundaries, Contested Terrain", *International Studies Review*. Cilt 1, No 1.
- Blanton, R. G. (2013). "Zombies and International Relations: A Simple Guide for Bringing the Undead into Your Classroom", *International Studies Perspectives*. Cilt 14, No 1.
- Brady, F. N. (2003). "Publics' Administration and the Ethics of Particularity", *Public Administration Review*. Cilt 63, No 5.
- Brecher, M. (1999). "International Studies in the Twentieth Century and Beyond: Flawed Dichotomies, Synthesis, Cumulation: ISA Presidential Address", *International Studies Quarterly*. Cilt 43, No 2.
- Brown, C. (2007). "The Future of the Discipline?" *International Relations*. Cilt 21, No 3.
- Brown, C. (2013). "The Poverty of Grand Theory", *European Journal of International Relations*. Cilt 19, No 3.
- Buzan, B. ve Little, R. (2001). "Why International Relations Has Failed as an Intellectual Project and What to Do About It", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 30, No 1.
- Çalış, Ş. H. (2015). *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler*, 5. Baskı, Konya: Çizgi.

- Chojnicki, Z. (2010). "Socio-Economic Development and Its Axiological Aspects", *Quaestiones Geographicae*. Cilt 29, No 2.
- Clark, I. (1999). *Classical Theories in International Relations*, New York: Palgrave.
- Cox, R. W. (2001). "The Way Ahead: Toward a New Ontology of World Order", (Ed. Richard Wyn Jones), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner.
- Cunha, P. F. (2015). *Political Ethics and European Constitution*, London: Springer.
- Denemark, R. A. (1999). "World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations", *International Studies Review*. Cilt 1, No 2.
- Derian, J. D. (1988). "Introducing Philosophical Traditions in International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 17, No 2.
- Derian, J. D. (1997). "Post-Theory: The Eternal Return of Ethics in International Relations", (Ed. Michael W. Doyle ve G. John Ikenberry), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder: Westview Press.
- Devetak, R. (1999). "Theories, Practices and Postmodernism in International Relations", *Cambridge Review of International Affairs*. Cilt 12, No 2.
- Devetak, R. (2014). "A Rival Enlightenment? Critical International Theory in Historical Mode", *International Theory*. Cilt 6, No 3.
- Drezner, D. W. (2015). *Theories of International Politics and Zombies: Revived Edition*, Princeton: Princeton University Press.
- Dunne, T. vd. (2013). "The End of International Relations Theory?", *European Journal of International Relations*. Cilt 19, No 3.
- Edet, M I. (2014). "Human Values and Their Foundations: Towards an Ethic of Living Right", *Research on Humanities and Social Sciences*. Cilt 4, No 2.
- Ferguson, Y. H. (2015). "Diversity in IR Theory: Pluralism as an Opportunity for Understanding Global Politics", *International Studies Perspectives*. Early View.
- Ferguson, Y. H. ve Mansbach, R. W. (1989). *The State, Conceptual Chaos, and the Future of International Relations Theory*, Boulder: Lynne Rienner.
- Fluck, M. (2014). "The Best There is? Communication, Objectivity and the Future of Critical International Relations Theory", *European Journal of International Relations*. Cilt 20, No 1.
- Grenier, F. ve Turton, H. L. (2015). "The Struggle over the Identity of IR: What is at Stake in the Disciplinary Debate within and beyond Academia?", *International Relations*. Cilt 29, No 2.
- Grünberg, L. (2000). *The Mystery of Values: Studies in Axiology*, Amsterdam: Rodopi.
- Halliday, F. (1996). "The Future of International Relations: Fears and Hopes", (Ed. Steve Smith vd.), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamati-Ataya, I. (2011). "The Problem of Values and International Relations Scholarship: From Applied Reflexivity to Reflexivism", *International Studies Review*. Cilt 13, No 2.
- Hansen, L. (2015). "Debating the Identity of IR: Concluding Reflections", *International Relations*. Cilt 29, No 2.
- Hart, S. L. (1971). "Axiology: Theory of Values", *Philosophy and Phenomenological Research*. Cilt 32, No 1.
- Hellmann, G. (2003). "Are Dialogue and Synthesis Possible in International Relations?", *International Studies Review*. Cilt 5, No 1.
- Heng, Y. K. (2010). "Ghosts in the Machine: Is IR Eternally Haunted by the Spectre of Old Concepts?", *International Politics*. Cilt 47, No 5.
- Hermann, M. G. (1998). "One Field, Many Perspectives: Building the Foundations for Dialogue: 1998 ISA Presidential Address", *International Studies Quarterly*. Cilt 42, No 4.
- Holsti, K. J. (1985). *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, Boston: Allen & Unwin.
- Holsti, K. J. (2000). "Hindrances to Understanding in International Relations", (ed. Jose V. Cipro), *The Art of Feud: Reconcep-*

- tualizing International Relations, Westport: Praeger.
- Holsti, K. J. (2001). "Along the Road of International Theory in the Next Millennium: Four Travelogues", (ed. Robert M. A. Crawford ve Darryl S. L. Jarvis), International Relations: Still an American Social Science?: Toward Diversity in International Thought, New York: SUNY Press.
- Iovan, M. (2009). "Book Review: Introduction to Political Philosophy", *Cultura*. Cilt 7, No 2.
- Jackson, P. T. (2015). "Must International Studies Be a Science?", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 43, No 3.
- Jackson, P. T. ve Nexon, D. H. (2013). "International Theory in a Post-paradigmatic Era: From Substantive Wagers to Scientific Ontologies", *European Journal of International Relations*. Cilt 19, No 3.
- Kahler, M. (1997). "Inventing International Relations: International Relations: Theory After 1945", (Ed. Michael W. Doyle ve G. John Ikenberry), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder: Westview Press.
- Kallos, N. ve Trasnea, O. (1982). "Political Values: Their Status and Social Function", *International Political Science Review*. Cilt 3, No 2.
- Karwat, M. (1982). "Political Values as Ideas of Social Needs", *International Political Science Review*. Cilt 3, No 2.
- Kennedy-Pipe, C. (2007). "At a Crossroads-And Other Reasons to Be Cheerful: The Future of International Relations", *International Relations*. Cilt 21, No 3.
- Knoflacher, H. ve Ocalır, E. V. (2011). "Sürdürülebilir Ulaşım Kavramı Üzerine Tartışmalar", 9. Ulaştırma Kongresi, İstanbul.
- Kratochwil, F. (2003). "The Monologue of Science", *International Studies Review*. Cilt 5, No 1.
- Kristensen, P. M. (2012). "Dividing Discipline: Communication in International Relations", *International Studies Review*. Cilt 14, No 1.
- Kristensen, P. M. (2015). "Discipline Admonished: On International Relations Fragmentation and the Disciplinary Politics of Stocktaking", *European Journal of International Relations*. Online First.
- Krombach, H. (1992). "International Relations as an Academic Discipline", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 21, No 2.
- Kurki, M. (2011). "The Limitations of the Critical Edge: Reflections on Critical and Philosophical IR Scholarship Today", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 40, No 1.
- Lacatus, C. vd. (2015). "Quo vadis IR: Method, Methodology and Innovation", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 43, No 3.
- Lake, D. A. (2011). "Why "isms" are Evil: Theory, Epistemology, and Academic Sects as Impediments to Understanding and Progress", *International Studies Quarterly*. Cilt 55, No 2.
- Lake, D. A. (2013). "Theory is Dead, Long Live Theory: The End of the Great Debates and the Rise of Eclecticism in International Relations", *European Journal of International Relations*. Cilt 19, No 3.
- Laszlo, E. (1963). *Essential Society: An Ontological Reconstruction*, Dordrecht: Springer.
- Li, D. (2013). "Introduction: A New Approach to Contemporary Studies on Axiology", (Ed. Dshun Li), *Values of Our Times: Contemporary Axiological Research in China*, Heidelberg: Springer.
- Linklater, A. (2007). "The Achievements of Critical Theory", (Ed. Andrew Linklater), *Critical Theory and World Politics*. London: Routledge.
- Linklater, A. ve MacMillan, J. (1995). "Introduction: Boundaries in Question", (Ed. John MacMillan ve Andrew Linklater), *Boundaries in Question: New Directions in International Relations*, London: Pinter.
- Luke, T. W. (1999). "The Discipline as Disciplinary Normalization: Networks

- of Research", *New Political Science*. Cilt 21, No 3.
- McGregor, S. L. T. (2011). "Transdisciplinary Axiology: To Be or Not to Be?", *Integral Leadership Review*. Cilt 11, No 4.
- Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2013). "Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is Bad for International Relations", *European Journal of International Relations*. Cilt 19, No 3.
- Morgan, T. C. (2013). "Presidential Address: The Secret Ingredient on Iron Chef - Road Kill!", *Conflict Management and Peace Science*. Cilt 30, No 1.
- Morgenthau, H. J. (1970). "International Relations 1965-1969", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Cilt 390, No 1.
- Nau, H. R. (2011). "No Alternative to isms", *International Studies Quarterly*. Cilt 55, No 2.
- Price, R. ve Reus-Smit, C. (1998). "Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism", *European Journal of International Relations*. Cilt 4, No 3.
- Reus-Smit, C. (2012). "International Relations, Irrelevant? Don't Blame Theory", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 40, No 3.
- Schmidt, B. C. (2005). "Epilogue", (Ed. Knud E. Jørgensen ve Tonny B. Knudsen), *International Relations in Europe: Traditions, Perspectives and Destinations*, Oxon: Routledge.
- Schneider, H. W. (1917). "The Theory of Values", *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*. Cilt 14, No 6.
- Schroeder, M. (2012). "Value Theory", (Ed. Edward N. Zalta), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/value-theory/>
- Sylvester, C. (2007). "Whither the International at the End of IR", *Millennium: Journal of International Studies*. Cilt 35, No 3.
- Ticu, D. (2013). "Axiological Dimensions Involved in the Public Policies Process", *European Journal of Science and Theology*. Cilt 9, No 2.
- Turton, H. L. (2015). "The Importance of Re-affirming IR's Disciplinary Status", *International Relations*. Cilt 29, No 2.
- Ulaş, S. E. (2002). *Felsefe Sözlüğü*, (der. A. Baki Güçlü vd.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Wæver, O. (2007). "Still A Discipline After All These Debates?", (Ed. Tim Dunne vd.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press.
- Wallace, W. (1996). "Truth and Power, Monks and Technocrats: Theory and Practice in International Relations", *Review of International Studies*. Cilt 22, No 3.
- Weber, C. (2000). "Why IR Needs Theory/Practice Debates: Or, From Enlightenment to Romanticism to Enlightened Romanticism", *Cambridge Review of International Affairs*. Cilt 14, No 1.
- Weber, M. (2004). *The Vocation Lectures: Science as a Vocation; Politics as a Vocation*, (Ed. David Owen ve Tracy B. Strong), Indianapolis: Hackett.
- Wendt, A. (1991). "Bridging the Theory/Meta-Theory Gap in International Relations", *Review of International Studies*. Cilt 17, No 4.
- Wendt, A. (2015). *Quantum Mind and Social Science: Unifying Physical and Social Ontology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Zamernardi, L. (2015). "Politics is too Important to be Left to Political Scientists: A Critique of the Theory-Policy Nexus in International Relations", *European Journal of International Relations*. Online First.